

O Profesorze Andrzeju Piskozubie – twórcy i organizatorze Katedry Nauki o Cywilizacji na Uniwersytecie Gdańskim *

*Dzisiaj, kiedy mowa jest o widzeniu
współczesności świata i wizjach jego przyszłości,
ważne jest wiedzieć, kogo się czyta i słucha”*

(R. Kapuściński, Lapidarium, Warszawa 2002, s. 60)

Przez 11 lat, od 1991 do 2002 r. Profesor Andrzej Piskozub bezgranicznie był oddany tworzeniu Katedry Nauki o Cywilizacji na Uniwersytecie Gdańskim. Ideę tę podjął w połowie 1991 r. traktując „jako program działania, którego terminu realizacji jeszcze nie sposób było sobie wyobrazić”. Organizacyjnie, w ramach struktury uczelnianej Katedra była powiązana z kierunkiem studiów – politologia. Usytuowanie to ocenił Profesor z punktu widzenia podsumowującego dziesięcioletnią działalność Katedry pozytywnie; podkreślił m.in. „Po prostu na politologii miałem nieograniczone możliwości postępowania według własnej woli, nikt mi w tym nie przeszkadzał ani mnie nie kontrolował...”.

Podjęwając się organizacji nowej Katedry Profesor cieszył się autorytetem znakomitego uczonego o rozległych horyzontach poszukiwań badawczych, legitymował się bogatym dorobkiem badawczym; dość tu wspomnieć takie tytuły Jego autorstwa, jak: *Funkcjonowanie systemów transportowych* (1973), *Ekonomika transportu. Podstawy metodologiczne* (1975), *Kierunek – rok dwutysięczny* (1976), *Zarys najnowszych dziejów transportu* (1979), *Gospodarowanie w transporcie. Podstawy teoretyczne* (1982), *Polska morska. Czyn XX wieku* (1986), *Dziedzictwo polskiej przestrzeni. Geograficzno-historyczne podstawy struktur przestrzennych ziem polskich* (1987); pod redakcją

* Jest to fragment tekstu: *Quod erat faciendum*. Rzecz o Profesorze Andrzeju Piskozubie – twórcy, organizatorze i kierowniku Katedry Nauki o Cywilizacji na Uniwersytecie Gdańskim, „Kultura i Edukacja” 2007, nr 1, s. 128–135.

Profesora ukazywały się ważne tytuły wydawnictw zbiorowych, m.in. *Morze w kulturach świata* (1976), *Galérie transportu w zintegrowanym systemie transportowym* (1977), *Postęp techniczny a przemiany strukturalne w transporcie międzynarodowym* (1977), *Żegluga i porty morskie na tle przemian w systemie transportowym* (1978), *Ekonomika transportu* (1979), *Przemysł w aglomeracjach portowych Polski* (1982), *Wisła. Monografia rzeki* (1982).

Szczególna wartość dorobku naukowo-badawczego Profesora polega na przywiązaniu bardzo ważnego znaczenia do kwestii metodologicznych. Wyjaśniając pojęcia, porządkując i interpretując zjawiska oraz procesy przeszłości jak i teraźniejszości przywiązuje ważną wagę do całościowego (systemowego) ich oglądu w imię urzeczywistnienia europejskich ideałów: prawdy, dobra, piękna.

Miarą wielkości Profesora jako wybitnego badacza jest m.in. a) ujmowanie rozpoznawanych zjawisk i procesów dziejowych w formie ogólnych syntez teoretycznych, podkreślanie przy tym odchodzenia od ogólnych syntez teoretycznych, podkreślanie przy tym odchodzenia od badań faktograficznych czy wąsko empirycznych; b) postrzeganie rozpoznawanych zjawisk i procesów kulturowo-cywilizacyjnych w dynamicznym, wzajemnie się dopełniającym charakterze życia społecznego, pozostającym w nieustannym toku „stawania się” a przy tym ujawnianie odwrotu od statycznych modeli systemowych; c) ujmowanie rzeczywistości kulturowej przez pryzmat tzw. miękkiego ładu, tj. przez pryzmat kultury, systemów wartości, znaczeń, norm, symboli, mentalności indywidualnej i zbiorowej itp.; d) postrzeganie procesów kulturowo-cywilizacyjnych z punktu widzenia roli podmiotów indywidualnych i zbiorowych; w mniejszym stopniu ujmowanie ich z punktu widzenia determinizmu strukturalnego czy środowiskowego; e) w ładzie metodologicznym przedkładanie metod jakościowych, interpretacyjnych, studiów przypadku a odchodzenie od modnych do niedawna badań masowych, reprezentatywnych, typu sondaży.

Organizując Katedrę przygotował Profesor starannie jej tzw. odbudowę dydaktyczną; opracował skrypt pt. *Elementy nauki o cywilizacji*, którego pierwsze wydanie ukazało się w 1992 r. Spotkał się on z dużym zainteresowaniem środowiska akademickiego, a w ślad za tym ujawniło się duże zapotrzebowanie dydaktyczne na wykłady z tego zakresu; zgłaszali je przedstawiciele zarówno humanistycznych i społecznych kierunków studiów, jak i nauk ścisłych.

W skrypcie wskazano na specyfikę badawczą nauki o cywilizacji, na kwestie metodologiczne, na światową myśl intelektualną z zakresu nauki o cywilizacji, ład historyczny i geograficzny ujawniający się w procesie dziejowym oraz różne płaszczyzny życia kulturowego określane mianem cywilizacji. Wykład podzielono na 15 zagadnień, a mianowicie: 1. Podstawy metodologiczne nauki o cywilizacji; 2. Elementy nauki o cywilizacji do XX wieku jako przedmiot filozofii dziejów; 3. Nauka o cywilizacjach Oswalda Spenglera; 4. Nauka o cywilizacjach Arnolda Toynbeego; 5. Nauka

o cywilizacjach Feliksa Konecznego; 6. Historyczny i geograficzny aspekt nauki o cywilizacji; 7. Rewolucja techniczna neolitu i powstanie cywilizacji rolniczych; 8. Dziedzictwo cywilizacji najdawniejszych u spadkobierców z Północy i z Południa; 9. Wielki przełom humanistyczny jako dziedzictwo cywilizacji antycznej; 10. Imperium Romanum jako pomost między cywilizacjami antyczna i europejska; 11. Cechy szczególne europejskiej cywilizacji zachodniej; 12. Kultura polska w cywilizacji europejskiej – aspekt historyczny; 13. Kultura polska w cywilizacji europejskiej – aspekt geograficzny; 14. Nowożytna rewolucja przemysłowa i powstanie cywilizacji światowej; 15. Perspektywy cywilizacji postindustrialnej.

W wykładzie Profesor podkreśla, że elementy nauki o cywilizacji istniały już w świecie antycznym; w nowym wymiarze ich kształtowanie nastąpiło w XIX w., a w XX w. nastąpiło ich ujawnianie się jako odrębnej dyscypliny badawczej, której głównym powołaniem jest poszukiwanie praw rządzących procesami dziejów. Odwołując się do historiozofii przypomina Profesor, że zauważa się trzy podstawowe wyobrażenia praw rządzących przebiegiem dziejów, tj. pierwsze to pogląd na dzieje jako proces cykliczny, czyli przebiegający po kole (greckie *kylos* – koło, stąd termin: cykl; jest to proces wiecznych nawrotów, stale powracających do powtarzania tego samego procesu; przywołując myśl Władysława Tatarkiewicza zauważa się, że „Od tego przekonania nie ustępował bodaj żaden rodowity Grek....”, przekonany, że z roku na rok i z pokolenia na pokolenie jest się uczestnikiem nieuchronnie powracających i powtarzających się takich samych sytuacji; drugie jest antytezą w stosunku do cyklicznego obrazu dziejów świata; zakładającego linearny przebieg dziejów, wznoszących się od punktu początkowego – stworzenia świata – po końcowy – koniec świata będącego równocześnie końcem historii; trzecie wyobrażenie dotyczące procesu stanowiło swoistą syntezę cyklu i postępu, łączyło antynomie cyklicznego i linearnego procesu dziejów; określa się niekiedy mianem „rozwoju po spirali”.

Podkreślając wagę dydaktyki akademickiej „nauki o cywilizacji” Profesor wskazał, m.in. „praktyczne korzyści studiowania dziejów cywilizacji wiążą się z historyczną metodą prognozowania; metodą tą można uzyskiwać scenariusze przyszłości dużo pewniejsze od prognoz oderwanych od konfrontacji z doświadczeniem historycznym. Oscylacje cykli długich pomagają na przykład konstruować długoterminowe prognozy gospodarcze o znacznym stopniu wiarygodności; jeszcze dłuższy horyzont czasowy uzyskuje się, wykorzystując sekwencje epok dłuższych niż cykle Kondratiewa, na przykład epok sekularnych, czy poszczególnych generacji cywilizacji rolniczych i ich faz”.

Podniesione w *Elementach nauki o cywilizacji* kwestie znalazły w krótkim czasie odbicie w studiach monograficznych, które systematycznie ukazywały się jako wydawnictwa książkowe, tj. *Rozwój horyzontu geograficznego* (1993), *Morze w dziejach cywilizacji* (1993), *Między historiozofią a geozofią. Szkice z filozofii czasoprzestrzeni ludzkiej* (1994), *Transport w cywilizacjach rolniczych* (1994), *Polska w cywilizacji*

zachodniej (1994). W prezentowanych wykładach dowodzi Profesor, że rozwój horyzontu geograficznego wiąże się ściśle z dziejami cywilizacji. Jest to proces zakończony, historyczny; dobiegł on końca w XX w., wraz z usunięciem ostatnich „białych plam” z mapy powierzchni Ziemi; podkreśla rolę morza w rozwoju cywilizacji, zauważając przy tym, że w rozwoju tym znaczącą rzeczywistość stanowiły zmagania człowieka z żywiołem morskim; wskazuje się na tzw. „hydrauliczny” charakter tworzących się łańcuchów kulturowego i cywilizacyjnego, na sytuowanie się osiadłego życia ludzkiego nad wodami, na zależności geopolityczne, rozwojowe w wymiarze gospodarczym itp.

Z punktu widzenia współczesnych przemian europejskich oryginalny wykład zaprezentował Profesor w studium ukazującym miejsce Polski na tle rzeczywistości cywilizacyjnej określanej mianem zachodnioeuropejską. Wskazał na pradzieje Polski na tle słowiańskiej etnogenezy, na zależności i związki z wartościami dziedzictwa przeszłości Wschodu i Zachodu, na doświadczenia i obciążenia wynikające z tych związków. Wyraźnie akcentuje Profesor wartości polskiego dziedzictwa kulturowego w rzeczywistości politycznej, takie jak: samorządność instytucji państwowych, wolności obywatelskie oraz unia na zasadzie dobrowolności. Odwołując się do światowej myśli intelektualnej a dotyczącej charakteru narodowego Polaków oraz innych grup narodowościowych i etnicznych przypomniał Profesor o takich cechach, jak: wrodzona skłonność do anarchii oraz brak zmysłu państwowego, niechęć wobec centralizacji, organów państwa, takich jak wojsko i policja, a też powierzchowność i zapalność, brak odporności wobec obecnych idei i wpływów oraz skłonność poddawania się frazesowi.

Wokół Profesora skupiły się w nowo tworzonej Katedrze osoby zarówno legitymujące się znaczącym dorobkiem naukowo-badawczym, jak i wkraczające w tajniki dociekań intelektualnych; z wykształcenia byli to: historycy, ekonomiści, politolodzy; w zainteresowaniu poznawczym zwracali uwagę na długi horyzont czasowy, na systemowy ogląd zjawisk i procesów życia kulturowo-cywilizacyjnego, na przewartościowujący ogląd zjawisk życia społeczno-politycznego. Realizowane zadania przez poszczególnych pracowników korespondowały z ogólnymi założeniami naukowo-badawczymi Katedry, co w pełni ujawniało się po powzięciu w październiku 1994 r. idei wydawania katedralnych zeszytów naukowych; ukazywały się one w latach 1995–2002 jako rocznik pt. *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*. W ośmiu zeszytach znalazły odbicie zagadnienia metodologii nauki o cywilizacji, zagadnienia z zakresu szeroko rozumianej geografii historycznej i politycznej cywilizacji, europejskiej cywilizacji zachodniej, kultury polskiej w cywilizacji europejskiej, przemian cywilizacji współczesnej oraz kształtowanie się i perspektywy cywilizacji postindustrialnej. Zeszyty spotkały się z życzliwym przyjęciem społeczności naukowej, a zwłaszcza akademickiej w skali całego kraju.

Z dużym zainteresowaniem społeczności akademickiej na Uniwersytecie Gdańskim spotkała się problematyka z zakresu nauki o cywilizacji. Profesor zyskał duży rozgłos dzięki oryginalnym wykładom zarówno ze względu na ujęcie metodologiczne, jak interpretacyjne, a zwłaszcza komparatystyczne zjawisk i procesów dziejowych; szczególnie z dużym zainteresowaniem społeczności akademickiej spotkały się wykłady: *Historia cywilizacji europejskiej* oraz *Polska w cywilizacji zachodniej*, prowadzone na różnych wydziałach uniwersytetu.

Na kierunku politologia utworzona została specjalizacja – przemiany cywilizacyjne; w planie tych studiów znalazły się przedmioty: historia cywilizacji, geografia cywilizacji, Polska w cywilizacji zachodniej, przemiany cywilizacyjne, cywilizacja post-industrialna, patologie cywilizacji współczesnej oraz różne wykłady monograficzne. Obok prac Profesora zaczęto przygotowywać też skrypty do realizacji poszczególnych przedmiotów, w 1994 r. ukazał się m.in. Jadwigi Bohdanowicz i Marka Dziecielskiego *Zarys geografii historycznej i politycznej*, w 1995 r. Jadwigi Bohdanowicz, *Religie w dziejach cywilizacji*, w 1996 r. Ewy Polak, *Przemiany cywilizacji współczesnej w sferze kultury materialnej*, w 1999 r. Ewy Polak i Joanny Leskiej-Ślęzak, *Przemiany cywilizacji współczesnej w sferze kultury duchowej*, w 2000 r. Urszuli Świętochowskiej, *Patologie cywilizacji współczesnej*.

Profesor ujawnił równoległe z organizacją naukowego życia katedralnego aktywność w zakresie kształcenia młodej kadry naukowo-dydaktycznej oraz specjalistów na poziomie magisterskim z zakresu nauki o cywilizacji. Sprawował opiekę promotorską przygotowanych rozpraw doktorskich przez nowo zatrudnionych pracowników Katedry. Pod kierunkiem Profesora wykonali je Tadeusz Dmochowski, Marek Dziecielski, Izabela Goworowska oraz spoza uczelni Artur Kozłowski. Rozprawy te wyróżniały się specyfiką ujęć metodologicznych, a zwłaszcza w zakresie interpretacji zjawisk i procesów w ładzie styków kulturowo-cywilizacyjnych, oddziaływań i przenikania się odmienności dziedzictwa przeszłości oraz wyzwań współczesnych.

Pod kierunkiem Profesora wykonano ponad 120 prac magisterskich, dotyczących przede wszystkim zjawisk kulturowych i cywilizacyjnych; niektóre z nich ukazały się w formie publikacji książkowych jako tzw. studyjne. Swoisty rys miały seminaRIA magisterskie prowadzone przez Profesora: gromadziły one obok studentów pracowników Katedry; Profesor wprowadzał słuchających w tajniki pracy naukowo-badawczej, a zwłaszcza dużo uwagi poświęcał różnym interpretacjom określonych zjawisk i procesów, odwołując się przy tym do literatury przedmiotu różnej proweniencji ideowej oraz politycznej, do różnych źródeł, a w tym w ich oryginalnym brzmieniu; często odwoływał się do ujęć literackich zarówno ze sfery prozy, jak i poezji, m.in. nierzadko przytaczając fragmenty twórczości Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego; przy czym duże fragmenty utworów zarówno polskich, jak i obcych cytował z pamięci. Spotkania seminaryjne nierzadko ujawniały się jako prawdziwa uczta intelektualna.

Istotną wagę przywiązywał Profesor do promocji wizerunku Katedry. Jako przyszłowiowy Tytan pracy nie odmawiał aktywnego uczestnictwa w życiu naukowym oraz popularnonaukowym, gdzie można było prezentować Katedrę; przygotowywał zatem na różne kongresy, sympozja, konferencje referaty, artykuły do wydawnictw zbiorowych oraz czasopism specjalistycznych, jak też do różnych periodyków. Inspirował też do tej działalności pracowników Katedry, co wyrażało się we wciąż poszerzającym się dorobku publikacyjnym, uczestnictwie w naukowym życiu organizacyjnym (komitetach, radach naukowych, komitetach wydawniczych, sympozjach, konferencjach).

Dużą wagę przywiązywał Profesor do organizacji spotkań promocyjnych z okazji wydawanych przez pracowników Katedry ich książek. Organizowano je przede wszystkim w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Josepha Conrada-Korzeniowskiego w Gdańsku oraz Filii im. Jakuba Wejhera tej biblioteki.

Spotkania te, mające tzw. otwarty charakter, skupiały szerokie kręgi społeczne, zwłaszcza przedstawiciele środowisk akademickich, nauczycieli i bibliotekarzy; dostarczały autentycznej wymiany myśli intelektualnej, inspirowały do pogłębionych studiów, poszukiwań badawczych; spotkania sprzyjały zacieśnieniu też więzi między przedstawicielami różnych instytucji naukowo-badawczych.

Okazją do bliższego poznania *curriculum vitae* Profesora, a zwłaszcza Jego dokonań naukowo-badawczych była uroczysta sesja, zorganizowana 23 października 1996 r. z okazji 40-lecia pracy jako nauczyciela akademickiego. Przygotowana została na tę uroczystość okolicznościowa publikacja pt. *W kręgu cywilizacji europejskiej. Prace ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Piskozubowi w 40-lecie pracy naukowej*; zaprezentowano w niej w formie odrębnego szkicu prezentację życia i dzieła Profesora; odnotowano w niej drogę życia, a w tym doświadczenie losu w czasie II wojny światowej, zdobywanie wykształcenia uwieńczonego uzyskaniem stanowiska profesora zwyczajnego, meandry życia uczelnianego, a zwłaszcza najważniejsze osiągnięcia naukowo-badawcze, zasługi organizacyjne w ramach uczelni oraz życia publicznego, a w tym działalność koordynacyjną, mającą na celu powstrzymanie tzw. „czarnych chmur nagonki odgórznej” ujawnionej na początku lat 90. wobec kierunku studiów politologia.

Profesor dał się poznać w środowisku akademickim jako człowiek otwarty na otaczającą rzeczywistość; swój stosunek wyrażał do niej nie tylko w formach akademickich, ale też w esejach, felietonach, wywiadach publikowanych w różnych pismach, gazetach, czasopismach; w 1997 r. 100 spośród nich zostało wydane w formie książki zatytułowanej *Z prądem i pod prąd epoki*. Ujawniła się w tym względzie humanistyczna różnorodność zainteresowań Profesora, od spraw lokalnych rzeczywistości gdańskiej, zjawisk regionalnych, ekonomicznych, historycznych, geograficznych, przez metodologię pracy naukowej, prognozy rozwojowe do futurologii. Charakteryzując

świat uczonych przypominał m.in., że w nauce istnieją dwie grupy ludzi: ci nieliczni, którzy ją pomnażają swoimi myślami i ci bardzo liczni „przeżuwacze”, którzy wdrażają owe odkrywcze myśli do wszelkiego rodzaju praktycznych zastosowań. Obie te grupy mają swoje nazwy; pierwsi to uczeni, drudzy to naukowcy; nie wszędzie takie rozróżnianie osobowości uczonego i osobowości naukowca jest uświadamiane.

W publicystyce nierzadko podejmował Profesor problem edukacji akademickiej z zakresu nauki o cywilizacji. Podkreślał, że cywilizacja jest wielką syntezą, jedną z najważniejszych – o ile w ogóle najważniejszą – w sferze spraw ludzkich, w humanistyce; zauważa się, że „Nikt nie może być jednostronnym specjalistom, nie będąc przy tym idiotą w całym tego słowa znaczeniu”.

Ważną płaszczyzną aktywności Profesora stanowiły inicjatywy wydawnicze dzieł klasycznych dotyczące ładu cywilizacyjnego oraz przykładów prac autorów zachodnioeuropejskich. Wyjątkową rzeczywistość stanowiło w tym względzie wydanie cyklu dzieł Tadeusza Zielińskiego (1859–1944) – znawcy antyku i jego cywilizacji; Profesor doprowadził do opublikowania sześciotomowego dzieła, przy czym dwa z tomów ukazały się na kopii maszynopisów; przez pół wieku nie udało się ich opublikować znawcom antyku.

Wśród przekładów pierwszą publikacją było studium Richarda Coudenhove-Kalergie’go pt. *Naród europejski* (1997); wśród tłumaczeń zwracały uwagę książki znawcy dziejów cywilizacji Arnolda Toynbee: *Antyczna grecka myśl historyczna* oraz *Hellenizm. Dzieje cywilizacji*, które ukazały się w 2001 r.

Inicjatywy wydawnicze Profesora realizowane były przy dużym zaangażowaniu się Wydawnictwa Adam Marszałek w Toruniu w istotnym stopniu znacząco ugruntowały pozycje Katedry wśród nowoczesnych kontaktów z intelektualistami interesującymi się procesami przemian cywilizacyjnych; wśród nich z wykładowcą uniwersytetów kanadyjskich i pracownikiem administracji tego kraju oraz podmiotów międzynarodowych Profesorem Konradem Studnickim, synem znanego polityka Władysława Studnickiego (1865–1953). W Wydawnictwie Adam Marszałek ukazały się Jego publikacje: *Jak funkcjonuje rynek* (1997) i *Refleksje z wólczeg po świecie* (1998) oraz ojca cztery tomy *Pism wybranych* (2000–2001).

W 1999 r. szczególnym wydarzeniem w życiu Profesora oraz Katedry było uhonorowanie Go godnością *doctora honoris causa* Uniwersytetu Szczecińskiego; uroczyste jej nadanie odbyło się 21 maja 1999 r. W opiniach dotyczących nadania godności podkreślano uznanie dla wybitnego Naukowca, Wychowawcy i Kreatora wiedzy. Wskazano też, że „jest człowiekiem skromnym, pracowitym i przyjaznym o wysokich walorach kultury osobistej; zawsze był i jest nadal pomocny innym, studentom, pracownikom administracji oraz pracownikom nauki; szczególnie życzliwy i pomocny oraz inspirujący jest wobec młodszych pracowników nauki”. Dziękując za przyznany tytuł *doctora honoris causa* Profesor podkreślił, że jest to zobowiązanie do zmierza-

nia w nowe nadchodzące stulecie w poczuciu słuszności wyboru drogi naukowej, jaką kroczył, jaką kroczy i jaką kroczyć zamierza, jak długo jeszcze będzie Mu to pisane. Z zobowiązania tego wywiązuje się w sposób niezwykle, budzący podziw, zadumę, kiedyż spisuje myśli intelektualne, przemyślenia świąteczne i codzienne; w ostatnim czasie niezwykle wydarzeniem okazała się publikacja 18 tomów *Dzieł zebranych* Profesora, wydanych staraniem Wydawnictwa Adam Marszałek. Z punktu widzenia udzielania odpowiedzi na pytanie: *Quod erat faciendum?* (Co trzeba było uczynić?) odnoszące się do powołania tworzenia Katedry Nauki o Cywilizacji, wyjątkowa zawartość jest tomu XVIII *Dzieł zebranych*: *Już tylko cywilizacja. Wspomnienie* (III).

W refleksji ogólnej Profesor konstatuje „Oceniając retrospektywnie dziesięcioletnie dzieje istnienia Katedry Nauki o Cywilizacji na UG, dzielę je wyraźnie na dwa podokresy: 1992–1996 oraz 1996–2002. Okres pierwszy to złote lata z punktu widzenia relacji pomiędzy tą Katedrą a kierunkiem politologii UG, natomiast srebrne lata, gdy szło o osiągnięcia Katedry, będącej dopiero w dorobku, kompletującej swą kadrę naukową i rozwijającą pierwsze inicjatywy wydawnicze i dydaktyczne. Okres drugi odwrotnie; srebrne lata, gdy idzie o relacje łączące Katedrę z kierunkiem studiów politologicznych, natomiast wspaniałe złote lata w zakresie sukcesów naukowych, dydaktycznych, a przede wszystkim wydawniczych kierowanej przez mnie Katedry”. Dokonania Profesora w dziele rozwoju nauki o cywilizacji są autentyczne, wielkie, wpisujące się trwale w organizację Uniwersytetu Gdańskiego oraz historię rozwoju dyscypliny naukowej. Profesor dał się poznać jako Twórca odważny, przedsiębiorczy, krytyczny wobec otaczającej rzeczywistości, konsekwentnie dążący do urzeczywistnienia podjętych wyzwania i zadań.

W okolicznościach różnych wydarzeń naukowo-dydaktycznych oraz osobistych z życia i działalności Profesora zasługuje na przypomnienie, pielęgnowanie zasług naukowych, dydaktycznych, organizacyjnych, a w tym w sposób szczególnych jako budowniczego Katedry Nauki o Cywilizacji.

Należą się Mu słowa najwyższego uznania, podziękowania za wszystko, co uczynił.

W tym miejscu kieruję również do Profesora osobiste słowa podziękowania, jako do Mistrza tajemników pracy i działalności naukowej; ogromna wiedza Profesora, objaśnianie otaczającej rzeczywistości są wciąż siłą imponującą, są drogowskazem, że „Dla dobra badań, jasności obrazu i ostatecznych wniosków wzbic się ponad czas, w którym wszystko pędzi i wiruje”. Dziękując Panu Profesorowi za autentyzm Jego Wielkiego Mistrzostwa, życzę dalszych sukcesów naukowych oraz satysfakcji z tego, co trzeba było uczynić; *Laus illi debetur et a me gratia maior* – to też nader skromne słowa poety rzymskiego Horacego, którymi można wyrazić chwałę i wdzięczność Mistrzowi.